

Sisyfos myten

Albert
Camus

På dansk ved
Helga Vang Lauridsen

Gyldendal

Af samme forfatter:

Den fremmede. Roman
Caligula. Skuespil
Breve til en tysk ven.
Faldet. Fortælling
Pesten. Roman
Oprøret. Et essay
Eksil og kongedømme. Noveller
De retfærdige. Skuespil
Hverken ofre eller bøddler. Essays
Vrang og ret. Essays
Ungdommens land og Sommer. Essays
Den lykkelige død. Roman
Opgør. Essays
Dagbøger. Et udvalg
Det første menneske. Roman

De følgende sider handler om en absurd oplevelsesform, som kan iagttages på mange områder i vor tid - og ikke om en absurditetens filosofi, som tiden ikke i egentlig forstand har kunnet opvise. Almindelig redelighed byder mig derfor indledningsvis at gøre opmærksom på, hvor meget jeg skylder visse moderne tænkere. Det er så langt fra min hensigt at lægge skjul på det, at man tværtimod vil finde deres værker citeret og kommenteret gennem hele bogen.

Men samtidig er det værd at mærke sig, at det absurde, der hidtil har stået som en konklusion, i dette essay betragtes som et udgangspunkt. For så vidt kan man sige, at mine betragtninger er af provisorisk karakter: Man kan ikke på forhånd vide noget om, hvilket standpunkt de vil føre til. Man vil blot finde en rendyrket beskrivelse af en åndelig sygdomstilstand. Der er foreløbig ikke tale om nogen metafysik eller nogen tro. Det er min bogs begrænsning og eneste principielle standpunkt. Visse personlige erfaringer tvinger mig til at slå dette fast.

Et absurd ræsonnement

Det absurde og selvmordet

Der findes kun ét virkelig alvorligt filosofisk problem: selvmordet. At afgøre, om livet er værd at leve eller ej, er at besvare filosofiens grundspørgsmål. Alt det øvrige, om verden har tre dimensioner, om ånden kan inddeles i ni eller tolv kategorier, kommer i anden række. Det er legeværk: Først må det væsentlige spørgsmål besvares. Og hvis det er sandt, hvad Nietzsche hævder, at en hæderlig filosof bør lære ved sit eksempel, forstår man, hvor betydningsfuldt svaret er, eftersom det går forud for den afgørende handling. Det er sandheder, som er indlysende for hjertet, men som må uddybes for også at blive åbenbare for forstanden.

Når jeg spørger mig selv, hvordan jeg skal afgøre, om ét problem er vigtigere end et andet, må jeg svare, at det beror på, hvilke handlinger det implicerer. Jeg har aldrig hørt om nogen, der er gået i døden for det ontologiske gudsbevis' skyld. Galilæi, som sad inde med en vigtig vi-

denskabelig sandhed, afsvor den med største lethed, så snart den bragte hans liv i fare. Og i en vis forstand gjorde han ret.¹ Denne sandhed var ikke bålet værd. Om det er Jorden, der går rundt om Solen eller omvendt, er inderlig ligegyldigt; det er, rent ud sagt, et uvæsentligt problem. Derimod ser jeg, at mange mennesker dør, fordi de mener, at livet ikke er værd at leve. Jeg ved, at der er andre, som urimeligt nok lader sig slå ihjel for ideer eller illusioner, der giver deres liv en mening (det, der er værd at leve for, er samtidig i høj grad værd at dø for). Jeg slutter heraf, at livets mening er det vigtigste af alle spørgsmål. Hvorledes skal man besvare det? Over for alle virkelig væsentlige problemer – og jeg mener hermed dem, som kan føre til døden eller opflamme lysten til at leve – gives der sandsynligvis kun to holdninger, La Palisses² og Don Quijotes. Kun en balance mellem det selvfølkelige og fantasieriet giver os mulighed for samtidig at opleve med følelse og klar erkendelse. Over for et emne, der på én gang er så dagligdags og så fyldt med patos, må den lærde og klassiske dialekt vige pladsen for en mere ydmyg holdning, båret af en blanding af sund fornuft og sympati.

Man har for det meste behandlet selvmord som et socialt fænomen. Her vil vi tværtimod til at begynde med tale om forholdet mellem den individuelle tanke og selvmordet. En sådan handling modnes i hjertets hemmelige

¹ Ud fra synspunktet sandhedens relative værdi. Ud fra synspunktet mandig holdning kan man derimod nok trække lidt på smilebåndet ad den lærde mands skrøbelighed.

² som faldt i slaget ved Pavia 1525, og om hvem hans soldater gjorde en sang, hvori det bl. a. hed: Et kvarter før sin død / var han endnu i live. O. a.

dyb på samme måde som et stort værk. Mennesket selv véd intet derom. En aften løsnar han skuddet eller kaster sig ud. Jeg hørte engang om en vicevært, der havde begået selvmord, at han havde mistet sin datter fem år tidligere, at han havde forandret sig meget siden da, og at denne begivenhed havde "undergraved" ham. Man kunne ikke ønske sig et mere rammende udtryk. At begynde at tænke er det samme som at begynde at blive undergraved. Samfundet har ikke meget med denne første skade at gøre. Ormen må søges i menneskets eget hjerte. Det er dette spil på liv og død, som fører fra klarsynet over for tilværelsen til flugten bort fra lyset, vi vil prøve at følge og forstå.

Der kan være mange grunde til et selvmord, og det er i reglen ikke de mest iøjnefaldende, som har været de mest virksomme. Man begår sjældent selvmord fuldt overlagt, selv om muligheden ikke er udelukket. Det, som sætter krisen i gang, er næsten altid uetfærvseligt. Aviserne taler ofte om "hemmelige sorger" eller "uhelbredelig sygdom". Og den slags forklaringer kan lyde rimelige nok. Men måske har en af den ulykkelige venner samme dag talt til ham i en ligegyldig tone. Han er den egentlig skyldige. Thi dette kan være tilstrækkeligt til at udløse al den oplagrede bitterhed og lede.³

Er det vanskeligt at bestemme det nøjagtige øjeblik, at følge de skjulte veje, der fører sindet til at vælge døden, er det til gengæld lettere at slutte fra selve handlingen til

³ Jeg vil ikke lade lejligheden gå fra mig til endnu en gang at gøre opmærksom på dette essays relative karakter. Selvmord kan naturligvis have mere respektable motiver. Eksempel: de såkaldte protestselvmord med politisk baggrund under den kinesiske revolution.

dens forudsætninger. At berøve sig livet er til en vis grad, ligesom i melodramaet, det samme som at gå til bekendelse. Det er at bekende, at man er overvundet af livet, eller at man ikke forstår det. Lad os imidlertid ikke forville os for langt ud i analogier, men holde os til de gængse talemåder. At tage sig af dage er simpelt hen en indrømmelse af, at det "ikke er ulejligheden værd at leve". At leve er naturligvis aldrig let. Man vedbliver at udføre de fagter, tilværelsen forlanger af en, af mange grunde, hvoraf den vigtigste er vanen. Den, der frivilligt vælger døden, må, om også kun instinktivt, have erkendt denne vanes latterlighed og urmelighed, fraværelsen af enhver dybere mening med tilværelsen, det fuldstændig forrykte ved det daglige jag og lidelsens nytteløshed.

Men hvad er det da for en ubestemmelig følelse, som berøver ånden den søvn, den behøver for at leve? En verden, som man kan forklare, føler man sig hjemme i, selv om forklaringen ikke holder stik. Men i et univers, som pludselig berøves enhver illusion og enhver mening, føler mennesket sig som en fremmed. Der findes ingen vej ud af denne landflygtighed, som hverken rummer erindring om noget tabt fædreland eller håb om noget forjættet land. Denne kløft mellem mennesket og dets tilværelse, mellem skuespilleren og kulisserne, er det, som i egentligste forstand er årsag til følelsen af absurditet. Og eftersom alle normale mennesker på et eller andet tidspunkt har overvejet at tage sig af dage, vil man uden yderligere forklaringer indse, at der er en direkte forbindelse mellem denne følelse og længselen mod tilintetgørelsen.

Emnet for dette essay er netop sammenhængen mel-

lem det absurde og selvmordet. Formålet er at få fastslået, nøjagtig i hvilken grad selvmordet er en løsning på absurditeten. Man kan principielt fastslå, at for et hæderligt menneske bør det, han anser for sandt, være en rettesnor for hans handlinger. Anser han tilværelsen for absurd, bør han altså lade denne anskuelse bestemme sin handlemåde. Det er rimeligt, at man uden omsvøb og falsk sentimentalitet spørger sig selv, om en sådan erkendelse ikke kræver, at man søger for så hurtigt som muligt at komme ud af en situation, man ikke forstår. Jeg taler naturligvis her om mennesker, som sætter pris på at være i overensstemmelse med sig selv.

Klart stillet op kan problemet forekomme på én gang simpelt og uløseligt. Men man tager fejl, hvis man tror, at der på simple spørgsmål altid gives lige så simple svar, og at det selvfølgelig i sig selv indebærer selvfølgelighed. Man kunne vende problemstillingen om og a priori slå fast, at enten begår man selvmord, eller også gør man det ikke, og at der således kun skulle være to filosofiske løsninger på problemet, den positive og den negative, ja eller nej. Så simpelt er det desværre ikke. Vi må også tage dem i betragtning, som bliver ved med at spørge uden at komme til nogen afgørelse. Dette være sagt næsten uden ironi: Det drejer sig om flertallet. Jeg ser også, at de, der svarer nej, handler, som om de mente ja. Hvis man godkender det nietscheske argument, vil det sige, at de alt i alt mener ja. Omvendt sker det ofte, at de, der begår selvmord, var overbevist om, at livet har en mening. Den slags modsigelser støder man på overalt. Ja, man kan vel oven i købet sige, at de aldrig viser sig mere grelt end på dette punkt,

hvor logik dog skulle synes så ønskelig. Det er banalt at sammenholde filosofiske teorier med deres tilhængeres handlemåde. Men man kommer ikke udenom, at bortset fra Kirilov, som tilhører litteraturen, Peregrinos,⁴ der er en legendarisk figur, og Jules Lequier,⁵ som vi kun har hypotetisk kendskab til, er ingen af de tænkere, som har frakendt tilværelsen en mening, gået så vidt i deres logik, at de har berøvet sig livet. Man fremhæver ofte som et komisk eksempel Schopenhauer, der sang selvmordets pris foran et veldækket bord. I virkeligheden er der ikke noget at le ad. Det kan være uskyldigt ikke altid at tage det tragiske alvorligt, men hvis det bliver en vane, ender det med at stemple sin mand.

Skal man da, stillet over for alle disse modsigelser og uklarheder, mene, at der ikke er nogen som helst forbindelse mellem det, man eventuelt mener om tilværelsen, og den måde, man vælger at forlade den på? Lad os være forsigtige med at slutte noget sådant. Der er i et menneskes fastholden ved sit liv noget, som er stærkere end alverdens ulykker og elendighed. Legemets dom vejer lige så tungt som tankens, og legemet viger tilbage for tilintetgørelsen. Vi værner os til at leve, før vi værner os til at tænke. I det

⁴ Jeg har hørt om en mand, der forsøgte at kappes med Peregrinos - en forfatter fra mellemkrigsperioden, som efter at have skrevet sin første bog, begik selvmord for at vække opsigt om sin debut. Det lykkedes ham virkelig at vække opsigt, men bogen fik en dårlig kritik.

⁵ Kirilov: Person i Dostojevskijs roman "De besatte". - Peregrinos: Græsk filosof fra det andet århundrede e. Kr. Engang da han var til stede ved de olympiske lege, truede han med at kaste sig i ilden i håb om, at folkmængden ville forhindre ham i det; men ingen forsøgte at holde ham tilbage, og han omkom. - Jules Lequier: Fransk filosof, f. 1814. Han blev interneret som sindssyg 1851 og begik selvmord 1862. O. a.

kapløb, som hver dag fører os et lille stykke nærmere mod døden, har legemet et uopretteligt forspring. Det væsentlige i denne modsigelse er det, som jeg vælger at kalde flugten, fordi det på én gang er noget mere og noget mindre end adspredelsen i ordets pascalske betydning. Flygte - det er det, det ustanselig går ud på. Den typiske flugt, den skæbnesvangre flugt, som er dette essays tredje tema, er håbet. Håbet om et andet liv, som man skal "gøre sig for tjent til", eller det bedrageri, som består i at leve, ikke for livets egen skyld, men for en eller anden idé, som er større end livet, som sublimerer det, giver det en mening og forråder det.

Alt bidrager således til at øge begrebsforvirringen. Men det kommer blandt andet af, at vi indtil nu har leget med ordene og foregivet at tro, at vægningen ved at anerkende en mening med tilværelsen nødvendigvis fører til den slutning, at livet ikke er værd at leve. I virkeligheden er der ingen forbindelse mellem de to opfattelser. Man må blot undgå at lade sig lede på vildspor af begrebsforvirringen, modsigelserne og inkonsekvensen. Alt dette bør vi skyde til side og styre lige mod det virkelige problem. Man berøver sig livet, fordi det ikke er værd at leve, det er en ubestridelig sandhed, men en ufrugtbar sandhed, eftersom det er en truisme. Men denne fornærmelse mod tilværelsen, dette dementi, som man slynger den i ansigtet, udspringer det nu også af erkendelsen af, at livet er meningsløst? Kræver tilværelsens absurditet, at man flygter fra den, gennem håbet eller gennem selvmordet? Det er det, der skal undersøges, belyses og klarlægges uden uvedkommende

hensyn. Er døden det eneste svar på absurditeten, det er problemet fremfor alle andre, og det ligger hinsides al filosofisk dialektik og leg med begreberne. Alle de nuancer, modsigelser og psykologiske finesser, som en "objektiv" ånd gerne lægger ind i problemerne, er ikke på deres plads i denne undersøgelse, hvor drivkraften er en passion. Det, der skal til, er en hensynsløs tanke, det vil sige en logisk tanke. Og den er ikke let at gennemføre. Det er ikke svært at være logisk, men det er næsten umuligt at være det til den yderste konsekvens. De mennesker, der dør for egen hånd, følger deres følelsers konsekvens helt ud. Mine overvejelser over selvmordet giver mig således lejlighed til at stille det eneste spørgsmål, der interesserer mig: Gives der en logik til døden? Jeg kan ikke få det at vide på anden måde end ved at forfølge det ræsonnement, jeg her har antydet begyndelsen til, uden forvirrende lidenskab og uden at tage hensyn til andet end rene og indlysende kendsgerninger. Det er det, jeg kalder et absurd ræsonnement. Mange er begyndt på det. Jeg ved endnu ikke, om nogen har gennemført det.

Karl Jaspers erklærer efter at have påvist umuligheden af at bringe nogen enhed ind i verdensbilledet: "Denne begrænsning fører mig tilbage til mig selv, til et punkt, hvor jeg ikke mere skjuler mig bag et objektivt synspunkt, som jeg nøjes med at fremstille, dértil, hvor hverken jeg selv eller andres tilværelse længere kan blive objekt for mig." Han fremmaner her som så mange andre før ham de øde og udtørrede egne, hvor tanken når sin yderste grænse. Som så mange andre før ham, ja – men hvor travlt har de ikke haft med at flygte derfra igen! Til dette sidste vende-

punkt, hvor tanken svimler, er mange nået, også de ydmygeste. De har da givet afkald på det dyreste, de ejede, deres eget liv. Andre, og blandt dem de største og stolteste ånder, har også givet afkald, men det, de har dræbt, er deres egen tanke i dens reneeste oprør. Det virkelig svære er imidlertid at holde stand så længe som muligt og på nært hold undersøge den sælsomme vegetation i disse afsides egne. Genem udholdenhed og klarsyn bliver man en privilegeret tilskuere til det umenneskelige drama, hvor absurditeten, håbet og døden udveksler deres replikker. Kun således bliver tanken i stand til at analysere de enkelte trin i denne på én gang enkle og raffinerede dans, inden den selv begynder at udføre og gennemleve dem.

De absurde mure

Ligesom store kunstværker indeholder dybe følelser al tid mere, end de bevidst udsiger. Styrken i en sjælelig bevægelse rører sig i handle- og tankevaner og ytrer sig på måder, som sjælen selv er uvidende om. De store følelser skaber deres eget univers, strålende eller jammerfuldt. Deres lidenskab kaster sit lys over en særlig verden, hvor de genfinder deres eget klima. Der gives et skinsygens, et ærgerrighedens, et egoismens og et højtsindets univers. Et univers – det vil sige en metafysisk og en åndelig holdning. Og hvad der gælder for bestemt afgrænsede følelser, gælder i endnu højere grad for sindstilstande, der er så ubestemte i deres oprindelse, på én gang så forvirrede og så "sikre", så fjerne og så "nærværende" som de, der vækkes i os af det skønne eller det absurde.

Absurditetfølelsen kan ramme hvem som helst på et tilfældigt gadehjørne, som et slag i ansigtet. Umiddelbart er den ufattelig i sin fortvivlede nøgenhed og sit kolde lys. Men netop denne uforklarlighed fortjener overvejelse. Det er formodentlig sandt, at et andet menneske altid forbliver ukendt for os, at der altid bliver noget uåbnet og ubegribeligt tilbage, som vi ikke kan nå. Men i *praksis* kender jeg mennesker og bedømmer dem efter deres adfærd, efter summen af deres handlinger og de spor, de sætter sig i tilværelsen. På samme måde kan jeg i *praksis* definere de irrationelle følelser, som analysen ikke kan få bugt med – jeg kan i *praksis* forstå dem ved rent intellektuelt at sammenfatte summen af deres virkninger, iagttage og notere alle de udtryk, de giver sig, og tegne omridset af deres univers. Man kan ganske vist sige, at fordi jeg har set en skuespiller i hundrede roller, kender jeg ham ikke bedre personligt af den grund. Og dog – hvis jeg samler indtrykkene af alle de roller, jeg har set ham i, og påstår, at jeg kender ham en lille smule bedre efter at have set ham hundrede gange, er der alligevel noget sandt i det. Thi dette tilsyneladende paradoks er også en lignelse; den har en morale, som går ud på, at et menneske rører lige så meget om sig selv gennem de roller, det spiller, som i sine mest oprigtige ytringer. Der gives lavmælte følelser, som skjuler sig i hjertets afkrøge, men som til en vis grad afsløres af de handlinger og sindstilstande, de er forudsætning for. Man forstår sikkert, at jeg her definerer en metode. Man vil også forstå, at denne metode er analytisk og ikke erkendelsesmæssig. Metoder indebærer nemlig altid en metafysik, som ubevidst røber de konklusioner, man foregiver endnu ikke at kende.

Således er de sidste sider i en bog allerede indeholdt i de første, og denne knude er uundgåelig. Den her definerede metode går ud fra en følelse af, at al virkelig erkendelse er umulig. Det eneste, man kan gøre, er at beskrive tingenes ydre fremtoning og registrere deres atmosfære.

Måske kan vi på denne måde komme ind på livet af den uåbnet og ubegribelige fornemmelse af absurditet i tankens, levnekunstens eller simpelt hen kunstens forskellige, men broderligt beslægtede verdener. Det absurde klima er udgangspunktet. Målet er det absurde univers og den åndelige holdning, som ser verden i det klare og nådeløse lys, der er absurditetens eget, uden at vende blikket bort.

Alle store handlinger og alle store tanker har et latent ubetydeligt udspiring. Store kunstværker undfanges ofte på et gadehjørne eller på vej ind i en kafé. Således også med absurditeten. Den absurde verden henter fremfor nogen sin storhed af en ynkelig oprindelse. I visse situationer kan det være forstillelse, når man adspurg om, hvad man tænker på, svarer: ingenting. Elskende ved det. Men hvis svaret er oprigtigt, hvis det er udtryk for den ejendommelege sindstilstand, hvor tomheden bliver talende, hvor de daglige fagters kæde er brudt og hjertet forgæves søger det led, der kan knytte den sammen igen, da kan det være en slags første tegn på absurditeten.

Det hænder, at kulisserne styrter sammen. Stå op, tage sporvognen, fire timer på kontoret eller fabrikken, spise, sporvogn, fire timers arbejde, spise, sove, og mandag, tirsdag, onsdag, torsdag, fredag, lørdag i samme rytme – denne rutine er for det meste let at følge. Men en skønne dag opstår spørgsmålet: hvorfor? – og dermed er proces-

sen begyndt, i en umådelig lede blandet med forundring. "Begyndt" er et vigtigt ord her. Leden er det sidste stadium i en mekanisk tilværelse, men den indvarsler samtidig en bevægelse fremover i bevidstheden. Den vækker tankerne og fremkalder det, der følger efter. Og følgen bliver enten en ubevidst tilbagevenden til kæden eller den uigenkaldelige opvågning. Efter denne opvågning kommer med tiden igen dens konsekvens: selvmord eller helbredelse. Lede er i sig selv et ubehageligt fænomen. I denne sammenhæng må jeg betragte den som et gode. Thi alt begynder med bevidstheden, og intet er noget værd uden den. Disse bemærkninger er på ingen måde originale, men de er indlysende, og det er foreløbig tilstrækkeligt for en summarisk erkendelse af oprindelsen til det absurde. Den simple "bekymring" er, som Heidegger siger, kimen til alt.

På samme måde bærer tiden os frem gennem alle et indholdsløst livs dage. Men der kommer et øjeblik, hvor det er os, som må bære den. Vi lever på fremtiden: "i morgen", "senere", "når du engang får tid", "når du bliver ældre, vil du forstå det". Denne inkonsekvens er beundringsværdig, for når det kommer til stykket, drejer det sig jo om at dø. Der kommer en dag, hvor man konstaterer, at man er blevet tredive år. Man fastslår således, at man er ung endnu. Men samtidig placerer man sig i forhold til tiden. Man erkender, at man befinder sig på et vist punkt af en bane, som man ved, man skal gennemløbe. Man tilhører tiden, og den rædsel, man griber af, fortæller en, at tiden er vor værste fjende. Man sætter sit håb til morgendagen, medens man dog med hele sit

væsen burde sætte sig op imod morgendagen. Dette kødets oprør er absurditeten.⁶

En grad længere nede kommer fremmedfølelsen: opdagelsen af, at verden er "uigennemtrængelig", den ubestemte fornemmelse af, i hvor høj grad en sten er os fremmed, uforklarlig, med hvilken intensitet naturen, et landskab kan fornægte os. Dybest i al skønhed ligger der noget umenneskeligt: Bakkerne, træerne; der tegner sig mod den rolige himmel, mister på et øjeblik den illusoriske betydning, vi har iklædt dem, og bliver mere uopnåelige end et tabt paradys. Verdens oprindelige fjendtlighed stiger op imod os gennem årtusinderne. Et sekund forstår vi dem ikke mere, fordi vi gennem århundreder har vænnet os til kun at forstå dem gennem de figurer og mønstre, vi selv lægger ind i dem, og fordi vi ikke mere har kræfter til at benytte os af disse kunstgreb. Verden glider fra os, fordi den igen bliver sig selv. Kulisserne, som vanen har rejst, bliver atter, hvad de i virkeligheden er. De trækker sig tilbage fra os. Ligesom der kan være dage, hvor man bag en kvindes kendte ansigt pludselig ser en fremmed, hende man elsker de for måneder eller år siden, således vil vi måske komme til at attrå selve det, som får os til at føle os så alene. Men tiden er endnu ikke inde. Kun dette: Denne uigennemtrængelighed, denne fremmedhed hos verden, er det absurde.

Også menneskene selv udsondrer deres menneskelighed. I visse klarsynede øjeblikke kommer deres mekaniske fag-

⁶ Men ikke i egentlig forstand. Der er ikke tale om en definition, kun om opregning af de følelser, som kan give en fornemmelse af absurditet. Selv efter at opregningen er tilendebragt, har man dog ikke givet en udtømmende beskrivelse af det absurde.

ter, deres meningsløse pantomime, alt, hvad de gør, til at tage sig tåbeligt ud. En mand taler i telefon bag en glasrude, man hører ikke, hvad han siger, men man ser hans tomme mimik, og man spørger sig selv, hvorfor han lever. Dette ubehag ved synet af menneskets egen umenneskelighed, dette svimle styrt, når vi stilles over for vort eget billede, denne kvalme, som en moderne forfatter kalder det, er også det absurde. Og den fremmede, vi pludselig kan få øje på i spejlet, den velkendte og alligevel så foruroligende tvillingebroder, vi møder på fotografier af os selv, det er endnu en gang det absurde.

Jeg kommer endelig til døden og de følelser, den vækker i os. Om dette emne er alt sagt, og det er sømmeligst ikke at blive patetisk. Man kan aldrig undre sig nok over, at alle mennesker lever, som om ingen "vidste noget". Det betror på, at der jo i virkeligheden ikke gives nogen erfaring om døden. I egentligste forstand er kun det erfarede, som er gennemlevet og gjort bevidst. I denne sag er det højst muligt at tale om erfaring om andres død; men det er et surrogat, en abstrakt forestilling, og den overbeviser os aldrig. Denne triste konvention siger os ikke rigtig noget. Den rædsel, vi føler, er i virkeligheden et produkt af fænomenets matematiske karakter. Når tiden skræmmer os, er det, fordi den stiller regnestykket op - løsningen kommer senere. Alle de smukke prædikener om sjælen bliver her, i alt fald momentant, imødegået af et slående modbevis. Sjælen er forsvundet fra det livløse legeme, som ikke længere reagerer på slag. Denne elementære og definitive afslutning på livets eventyr udgør indholdet i absurditetens følelsen. Når den menneskelige skæbne ses i dødens lys,

bliver nytteløsheden åbenbar. Stillet over for den blodige matematik, som behersker vort liv, mister al moral og al stræben a priori enhver berettigelse.

Alt dette er, som allerede bemærket, sagt mange gange før. Jeg indskrænker mig derfor til at foretage en hastig klassificering og gøre opmærksom på de mest iøjnefaldende temaer. De optræder i al litteratur og al filosofi, de giver næring til hverdagens samtaler. Der er ingen grund til at genoptage diskussionen fra grunden. Men man må have en klar forestilling om disse grundlæggende kendsgerninger for senere at kunne tage stilling til hovedproblemet. Jeg gentager endnu en gang: Det, der interesserer mig, er ikke så meget erkendelsen af det absurde som dens erkendelses konsekvenser. Hvis man er overbevist om kendsgerningerne, hvad skal man da slutte af dem, hvor langt skal man gå for ikke at vige tilbage for noget? Bør man vælge døden frivilligt, eller håbe trods alt? Inden vi svarer, må vi foretage den samme hastige optælling på det intellektuelle plan.

Tankens første skridt er at skelne det, der er sandt, fra det, der er falskt. Men så snart tanken retter sig mod sig selv, vil den opdage en modsigelse. Vi behøver ikke at anstrenge os for at bevise denne teses rigtighed. Ingen har demonstreret den klarere og mere elegant, end Aristoteles gjorde det for århundreder siden: "Konsekvensen af disse anskuelser er, hvad man ofte har gjort sig lystig over, at de ophæver sig selv. Thi idet vi hævder, at alt er sandt, hævder vi også den modsatte påstandes sandhed og følgelig, at vor egen tese er falsk (for hvis den modsatte påstand er sand, kan den før-

Sisyfos-myten

Guderne havde dømt Sisyfos til uophørligt at trille en sten op på toppen af et bjerg, hvorfra den straks rullede ned igen ved sin egen vægt. De mente med en vis ret, at der ikke kunne tænkes nogen frygteligere straf end et fuldstændig unyttigt og håbløst arbejde.

Hvis man skal tro Homer, var Sisyfos en såre vis og besindig mand, medens han levede. En anden tradition vil imidlertid vide, at han havde en forkærlighed for røverhåndværket. Jeg ser ingen modsigelse heri. Hvad angår årsagerne til, at han endte som den unyttige arbejder i underverdenen, er meningene delte. Man bebrejder ham for det første en vis letsindighed i omgang med guderne. Han røbede deres hemmeligheder. Flodguden Asopos' datter Aigina blev engang bortført af Zeus. Faderen undrede sig over hendes forsvinden og beklagede sig til Sisyfos, der havde kendskab til bortførelsen og tilbød at afsløre de nærmere omstændigheder for Asopos mod, at denne gav

ham vand til borgen i Korinth. Han agtede vandets velsig-
nelser højere end den himmelske vrede. Det var for dette,
han blev straffet i underverdenen. Homer fortæller også,
at Sisyfos havde lagt Døden i lænker. Hades kunne ikke ud-
holde synet af sit øde og tavse rige og sendte krigsguden
ud for at befri Døden af fangenskabet.

Der berettes videre, at Sisyfos, da han nærmede sig Dø-
den, var uforsigtig nok til at sætte sin hustrus kærlighed på
prøve. Han befalede hende at kaste hans lig ud på torvet i
stedet for at lade det gravsætte standsmæssigt. Sisyfos kom
derpå til underverdenen. Men oprørt over sin hustrus ly-
dighed, der i så høj grad stred mod den menneskelige kær-
ligheds love, opnåede han af Hades tilladelse til at vende
tilbage til jorden for at straffe hende. Men da han havde
genset den jordiske verden, nydt vandet og solens lys, de
varme sten og havet, følte han ikke mere lyst til at vende
tilbage til underverdenens skygger. Hverken bydende på-
mindelser, vrede eller advarsler hjalp. Mange år endnu le-
vede han og glædede sine øjne ved synet af bugtens blødt
svungne kurve, det glitrende hav og den smilende jord.
Guderne lagde råd op om sagen. De sendte Hermes ud for
at gribe den frække i kraven og med magt føre ham bort
fra hans glæder ned til underverdenen, hvor stenen lå og
ventede på ham.

Sisyfos er, som man ser, den absurde helt. Han er det
både i sine lidenskaber og i sin tugtelse. Det var hans for-
agt for guderne, hans had til døden og hans passion for
livet, der bragte den frygtelige straf over hans hoved at
måtte sætte hele sin kraft ind på intet at udrette. Det er
den pris, som må betales for denne verdens glæder. Ud

132

over selve straffen får vi i øvrigt intet at vide om Sisyfos i
underverdenen. Myter må gøres levende af fantasien. Og
myten viser os kun en krop anspændt til det yderste for at
løfte den mægtige sten og atter og atter skubbe den op ad
bjergets side; vi ser det sammenbidte ansigt med kinden
presset ind mod stenen, en skulder, som støtter den lerede
klippeblok, en fod, der sættes frem som bremse, de strakte
arme, som atter og atter stemmes imød, og de to tilforla-
delige menneskehænder fulde af jord. Endelig, efter den
lange, trælsomme kamp i et rum uden himmel og en tid
uden dybde, når han sit mål. Men Sisyfos ser da, hvordan
stenen på et øjeblik igen ruller ned mod den nedre verden,
hvorfra den atter skal tvinges op mod højderne. Han må på
ny stige ned til sletten.

Det er under denne nedstigning, dette ophold i arbej-
det, Sisyfos interesserer mig. Ansigtet hos den, der træller
blandt stenene, er allerede selv blevet sten. Jeg ser ham gå
ned ad bjerget med tunge, rolige skridt, ned mod lidelsen,
som han ikke ser nogen ende på. Denne pause, der kom-
mer igen regelmæssigt som et åndedrag og usvigelig sik-
kert som hans ulykke, denne pause er bevidsthedens time.
Hver gang han forlader højderne og stiger ned mod gu-
dernes usle boliger, er han sin skæbnes overmand. Han er
stærkere end stenen.

Når denne myte er tragisk, beror det på, at dens helt
er bevidst. Hvad ville der blive af hans lidelse, hvis han for
hvert skridt blev båret frem af håbet om, at opgaven kunne
lykkes? Vore dages arbejdere beskæftiger sig hver dag med
det samme arbejde, og deres skæbne er ikke mindre ab-
surd. Men den er kun tragisk i de sjældne øjeblikke, hvor

133

den bliver bevidst. Sisyfos er gudernes proletar, en afmægtig oprører, men han kender sin ulykkelige skæbne i hele dens rækkevidde: Det er den, han tænker på, medens han er på vej ned ad bjerget. Det klarsyn, som skulle være hans straf, bliver samtidig en bekræftelse af hans sejr. Der gives ingen skæbne, som ikke kan overvindes med foragt.

På visse dage er detsmerten, som behersker ham under vandringerne ned mod sletten; men det kan også være glæde. Ordet er ikke for stærkt. Jeg tænker mig endnu en gang Sisyfos på vej ned mod stenen, og i begyndelsen var kun smerten. Når billedet af jorden atter står for stærkt i erindringen, når lykken kalder for indtrængende, sker det, at sorgen stiger op i menneskets hjerte: Det er stenens sejr, det er selve stenen. Den umådelige fortvivelse er for tung at bære. Det er vore nætter i Gethsemane. Oidipus adlyder først sin skæbne uden at kende den. Tragedien begynder i det øjeblik, hvor han véd. Men i samme øjeblik opdager han, blind og fortvivlet, at det eneste, der binder ham til jorden, er en ung piges svale hånd. Da lyder de stolte ord: "Trods alle prøvelser siger mine fremskredne år og min sjæls storhed mig, at alt er godt." Sofokles' Oidipus bekræfter således, ligesom Dostojevskijs Kirilov, det absurde sejr. Antikkens visdom når til samme resultat som den moderne heroisme.

Når man har erkendt absurditeten, undgår man ikke let fristelsen til at skrive en håndbog i lykke. "Virkelig? Finder man lykken på så stejle stier?" Ja, thi der er kun én verden. Lykken og absurditeten er børn af samme jord. De er uadskillelige. Men det betyder ikke, at lykken nødvendigvis opstår af den absurde erkendelse. Man kunne lige

134

så godt sige, at absurditetfølelsen fødes af lykken. "Jeg ser, at alt er godt," siger Oidipus; det er hellige ord, som giver genlyd i menneskets vilde og trange univers. De forkynder, at alt endnu ikke er udtømt. De forjager en Gud, som er sat ind i verden af menneskenes utilfredsstillede længsel og smag for unødvendige lidelser. De gør skæbnen til et menneskeligt anliggende, som må ordnes mennesker imellem.

Herpå beror Sisyfos' tavse glæde. Hans skæbne tilhører ham. Hans sten er hans egen. På samme måde bringer det absurde menneske alle afguder til tavshed, når han betragter sin smerte. Universet bliver pludselig stille igen, men fra jorden stiger tusinder undrende røster op, hemmelighedsfulde og dunkelt kaldende stemmer, tilskynder ser fra alle sider - de er sejrens pris og nødvendige komplement. Der gives ingen sol uden skygge, og man må gøre sig fortløbig med mørket. Det absurde menneske siger ja, og derefter ophører møjen og kampen aldrig. Hvis der gives en personlig skæbne, gives der ingen skæbne af en højere orden, i hvert fald ingen skæbne, som det absurde menneske ikke finder tyrannisk og foragtelig. For øvrigt véd han, at han er sin egen tilværelses herre. I det korte øjeblik, hvor mennesket vender sig om og ser på sit liv, ligesom Sisyfos vender sig mod stenen, i dette svimlende øjeblik betragter mennesket den række af handlinger uden sammenhæng, som udgør hans skæbne, som er skabt af ham selv, som kun bindes sammen af hans erindring, og som snart skal besejles af hans død. Han er overbevist om, at alt menneskeligt er af menneskelig oprindelse, han er en blind, som ønsker at blive seende, og som véd, at natten aldrig får ende. Han er altid på vej. Stenen bliver ved med at rulle.

135

Jeg forlader Sisyfos ved bjergets fod. Man genfinder altid sin byrde. Men Sisyfos vidner om den højere troskab, som fornægter guderne og løfter stenene. Og han indser, at alt er godt. Det herreløse univers synes ham hverken goldt eller ørkesløst. Hvert granitkorn i stenen, hver glimtende mineralstump i bjergets mørke udgør en verden i sig selv. Kampen for at nå op til tinderne er nok til at fylde et menneskehjerte. Man må tænke sig Sisyfos som en lykkelig mand.

Tillæg

Udgiverens note

Den studie over Franz Kafka, som offentliggøres i tillæget, var i første udgave af "Sisyfos-Myten" erstattet af et kapitel om "Dostojevskij og selvmorder". Den har været trykt i tidsskriftet "Arbalète" 1943.

Man vil her finde en videre udvikling af den kritik af det absurde kunstværk, som indledes i afsnittet om Dostojevskij, men i et andet perspektiv.